

Mihail Dragomirescu

Critica „științifică” și Eminescu

Tabelă analitică de materii

Introducere. Eminescu atacat și de adversari și de prieteni, cu scopuri streine de literatură. Nulitatea atacurilor adversarilor. Prudența și abilitatea atacurilor prietenilor: Eminescu a avut *defecte* (spre exemplu pesimismul) și *a produs puțin*, din pricina mediului „Junimii”, în care s-a dezvoltat. Probe în contra acestor aserțiuni: 1) Eminescu era pesimist înainte de a veni în atingere cu societatea „Junimea”; 2) „Junimea” n-a gustat tendințele lui pesimiste; 3) „Junimea” l-a ajutat ori de câte ori ajutorul nu izbea în sentimentele lui de independență morală; 4) Eminescu, față de alți scriitori mai favorizați de soartă, n-a produs *nici puțin, nici rău*. Scopul studiului: studiul principiilor criticii „științifice” în virtutea cărora și prietenii și adversarii au falsificat personalitatea artistică a lui Eminescu.

I. *Personalitatea artistică și personalitatea omenească.* Sainte-Beuve, susținător al ideii că personalitatea omenească e partea esențială, reală, adevărată din artist, pe când personalitatea artistică e partea accidentală, nesinceră, neadevărată: artiștii sînt actori. Falsitatea acestei păreri. Proba prealabilă: 1) Dintr-un artist, ceea ce se impune minții generațiilor viitoare sînt operele lui de artă; 2) Operele de artă izvorăsc din *activitatea sufletească spontană*, care reprezintă *fondul* individului, și deci operele de artă cristalizează esența, adevărul din sufletul artistului; 3) Operele de artă reproduc *percepția sintetică completă* a lucrurilor. Ea este actul mintal prin care întregă starea sufletească a unui om este exclusiv absorbită de un obiect, în această stare între om și între obiect *nu există contradicție*; deci ea cristalizează *sentimentul adevărat* al omului față de acel obiect, iar operele de artă, care cristalizează numai astfel de stări sufletești, reprezintă prin urmare partea esențială, adevărată din artist. Greșeala lui Sainte-Beuve și a criticii „științifice”. Arta ne dă reprezentările sintetice eterne, precum știința ne dă legi analitice eterne ale existenței.

II. *Dacă nu e adevărat că personalitatea omenească e partea esențială din om, nu poate fi adevărat că personalitatea artistică poate fi înțeleasă, prin personalitatea omenească.* Două feluri de a explica operele de artă: 1) *Explicarea științifică*; 2) *Explicarea artistică*. Explicarea științifică luată de critica „științifică” în 3 accepțiuni; a) *artistic-sintetică*, b) *prin derivație*; c) *prin cauzalitate*. Deși deosebite și avînd metode deosebite, critica „științifică” mai totdeauna le confundă. Planul nostru de cercetare.

III. *Critica primei afirmări a criticii „științifice”: Studiul personalității omenești ne dă explicarea sintetică a operelor de artă.* Criticii „științifici” sînt romancieri. Critică. 1) Înțelegerea sintetică se obține numai prin *sinteza creatoare artistică*. Criticii „științifici” însă vor să ne-o dea prin *analiza descriptivă istorică*, ceea ce nu se poate; 2) Dacă ar vrea să ne-o dea prin sinteză creatoare artistică, criticele lor ar deveni *opere de artă*, și deci ne-ar da intuiții *subiective*, pe când știința e *obiectivă*. Exemple. Dilemă: Ori acești critici ne dau priceperea sintetică a operelor de artă, și încetează de a fi oameni de știință, ori nu ne-o dau, și nu înțeleg știința. Combatere deductivă. Criticii „științifici” români și Eminescu din acest punct de vedere. Aron Densusianu, Dobrogeanu-Gherea, Grama și d. Nicolae Petrașcu. Cîți critici, atîți Eminescu. Eminescu lui Densusianu, isteric, nebun; al lui Grama, machiavelic; al lui Dobrogeanu-Gherea, un om slab de voință; al lui Petrașcu, simpatic peste măsură. Motivele ce-au determinat aceste diferite concepții. Retorismul criticii „științifice” și deci lipsa ei de caracter științific sub această formă. Critica istorică literară: importantă din punct de vedere istoric-național și din punct de vedere psihologic și sociologic, fiindcă adună fapte și nu se rătăcește în explicații subiective, dar nu și din punct de vedere estetic.

IV. *Critica celei de-a doua afirmări: Personalitatea omenească ne dă explicarea prin derivare a personalității artistice.* Explicare: Taine și Shakespeare. Explicările cu privire la Eminescu: poetizarea naturii; poetizarea trecutului în *Epigonii* și *Satira III*. Explicările cu privire la pesimism. Nu are a face cu împrejurările sociale. Pesimismul lui Eminescu are rădăcini în modul său *original de a înțelege lucrurile*. Cele trei grade de înțelegeri: 1) Cugetarea subordonată activității practice: Faust; 2) Cugetarea contrazicând activitatea practică: Mefistofeles. Cauze ale dezechilibrului social. Echilibrul dintre cugetare și activitate: Goethe... Eminescu în *Epigonii* n-a ajuns să priceapă echilibrul dintre cugetare și activitate, condamnă cugetarea și înalță activitatea. Valoarea morală a *Epigonilor*. Pesimismul lui Eminescu nu provine nici din Schopenhauer. Deosebirea dintre unul și altul. Valoarea amorului în Eminescu. Eminescu ar fi găsit elemente pentru pesimismul său oriunde ar fi trăit și orice ar fi cetit. Pesimismul său este *inerent* calității sale de artist. Aceste calități dete direcție personalității omenești: din personalitatea artistică derivă conservatismul, iubirea de trecut, ura în contra liberalilor. Dar nici personalitatea artistică nu poate servi de temei de explicare deductivă a personalității omenești. Probe: 1) Artiștii sînt *individualități* unice, calitățile lor sînt *inefabile*; 2) Artiștii sînt individuali și în felul cum se comportă cu calitățile mediului; 3) Chiar de s-ar putea face deducția, importanța ei ar fi nulă din punct de vedere literar. Dilema: Ori se poate face explicarea deductivă a operelor, și atunci trebuie să se ia de premisă înseși operele (petiția de principiu), ori nu, și atunci nu se poate face știință.

V. *Critica afirmării a treia a "crit[iciei] științifice": Personalitatea omenească poate explica în mod causal operele de artă.* Operele de artă *au* cauze. Părerile lui Kant, Hegel, Schopenhauer. Poziția noastră față de afirmarea crit[iciei] "științifice". Critica "științifică", în propoziția citată, înțelege prin personalitate omenească organizația ereditară și impresiile împrejurărilor sociale și naturale ce constituie viața *de toate zilele*. Combatere. Operele de artă nu sînt produse de *orice* particularitate a organizației ereditare sau orice impresii ale mediului. Deosebirea dintre cauze *pozitive* și *negative*. Care sînt cauzele pozitive ale *sistemului esențial* ce constituie fondul unui artist? Nu există metode pentru a le specifica. Zădărnicia noii critici. O chestiune de rezolvat.

VI. *Critica celei de-a patra afirmări a criticii "științifice": Prin studiul personalității omenești ajungem la o mai bună pricepere artistică a operelor de artă.* Este pretenția metodei istorice. In ce constă înțelegerea artistică a unei opere. Cele două condiții: a) Înțelegerea analitică a elementelor din operă; b) Impersonalizarea. Exemple: Lucrările premergătoare criticii "științifice" căutau să realizeze aceste două condiții. Întunecarea ideii lui Herder: împrejurările în care s-au produs operele ar fi ajutînd nu numai *înțelegerea artistică, ci și pe cea științifică*. Raportul invers dintre aceste două înțelegeri. Părerea lui Sainte-Beuve. Critica "științifică" întunecă înțelegerea artistică a operelor: 1) Prin studiul vieții artiștilor; 2) Prin tendința ei de a critica operele din punctul de vedere al unui ideal. Rezultatul la care Densusianu și Dobrogeanu-Gherea ajung aplicîndu-le asupra lui Eminescu. *Luceafărul* judecat cu *idei științifice* de Densusianu. *Satira III* judecată în același chip de Dobrogeanu-Gherea. *Luceafărul* întunecat de „struguri necopți, stricați” ai lui Gherea. *Satira III* întunecat în același chip de Densusianu. Abilitatea prudentă a lui Gherea. *Înger și Demon* după Densusianu și Gherea. Micul Demon și uriașul Prometeu. Cum înțelege poezia Gherea. Dilema în contra Demonului. Explicarea fondului artistic adînc din *Înger și Demon*. Concluzie. Artiștii sînt iubiți în opera lor. Simpatia sau antipatia pentru calitățile lor omenești întunecă înțelegerea operelor lor artistice. Plîngerile artiștilor în viață. Adevărata critică vine după ce personalitatea omenească a artistului a fost uitată. Concluzia: critica "științifică" contestabilă din punct de vedere științific, e *vrăjmașa adevăratei arte și adevăraților artiști*.

(Mihail Dragomirescu, *Critica "științifică" și Eminescu*, în *Scrieri critice și estetice*, ed. Z. Ornea, București, EPL, 1969, pp. 271-275)